

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»

КУРС ЛЕКЦІЙ
з дисципліни «Основи академічної та перекладацької доброчесності»
для студентів II курсу спеціальності В11 «Філологія»
всіх форм навчання

Курс лекцій з дисципліни «Основи академічної та перекладацької доброчесності» для студентів II курсу спеціальності В11 «Філологія» всіх форм навчання / укл.: А. Б. Підгорна. Запоріжжя, 2026. 53 с.

Укладач: А. Б. Підгорна,
к. філол. н., доц. каф. «Іноземна філологія та переклад»

Рецензент: К. А. Лут,
к. філол. н., доц. каф. «Іноземна філологія та переклад»

Відповідальний за випуск: А. Б. Підгорна,
к. філол. н., доц. каф. «Іноземна філологія та переклад»

Затверджено
на засіданні кафедри
«Іноземна філологія та переклад»
Протокол № 6
від «23» лютого 2026

Рекомендовано до видання
НМК Гуманітарного факультету
Протокол № 3
від «25» лютого 2026

ЗМІСТ

Лекція 1 Концепція академічної доброчесності	4
1.1 Визначення поняття «академічна доброчесність»	4
1.2 Дотримання академічної доброчесності	8
1.3 Види порушень академічної доброчесності	9
1.4 Види академічної відповідальності	12
Лекція 2 Позамовні ознаки академічного спілкування	14
2.1 Визначення поняття «академічне письмо»	14
2.2 Позамовні характеристики академічного письма	15
Лекція 3 Структурні та графічні особливості наукових текстів	18
3.1 Структурні ознаки науково-технічних текстів	18
3.2 Формат дипломних та курсових робіт	19
3.3 Структурні елементи дипломних та курсових робіт	20
3.4 Нумерація елементів в курсових та дипломних роботах	25
Лекція 4 Оцінювання академічної доброчесності. Антиплагіат	28
4.1 Визначення поняття «плагіат»	28
4.2. Види плагіату	30
4.3 Самоплагіат	31
4.4 Система внутрішнього забезпечення якості освіти	33
Лекція 5 Вимоги до цитування	35
5.1 Посилання	35
5.2 Оформлення цитат	36
Лекція 6 Поняття перекладацької доброчесності: основні принципи	39
6.1 Визначення поняття «перекладацька доброчесність»	39
6.2 Етичні принципи в професії перекладача	40
Лекція 7 Способи перекладу та перекладацькі трансформації в аспекті перекладацької доброчесності	46
7.1 Основні поняття перекладознавства	46
7.2 Способи перекладу та перекладацькі трансформації	47
7.3 Роль перекладацьких трансформацій у забезпеченні доброчесності та проблеми її порушення	50
Перелік джерел посилань	52

Лекція 1

Концепція академічної доброчесності

1.1 Визначення поняття «академічна доброчесність»

Поняття академічної доброчесності наразі активно використовується у сучасному науковому та навчальному середовищі. Але чи дійсно всі чітко усвідомлюють, що це таке і якими є основні принципи академічної доброчесності? Чи є це поняття знайомим для вас? Як би ви його визначили? Наскільки важливим є дотримання правил академічної доброчесності?

Поняття «академічна доброчесність» англійською перекладається як «*academic integrity*». Іменник «*integrity*» має латинське походження. В перекладі з латині прикметник «*integer*» означає «довершений, повний, цілісний», а іменник «*integrity*» – відповідно, «довершеність, повнота, цілісність» психологічного стану людини, який визначається її внутрішньою гармонією, стійкістю і послідовністю морального образу.

Якщо розглянути значення іменника «*integrity*» в англійському тлумачному словнику, можна виявити і інші відтінки:

Cambridge Dictionary: 1) *the quality of being honest and having strong moral principles that you refuse to change;*

2) *the quality of being whole and complete;*

3) *wholeness and unity.*

Як ми можемо побачити з визначень, поняття передбачає не лише повноту та цілісність, але й чесність та високоморальність поведінки.

Інші визначення:

Доброчесність – здатність бути чесним і мати стійкі моральні принципи.

Доброчесність – дотримання набору моральних та етичних принципів.

Доброчесність – поведінка та дії, що відповідають набору моральних та етичних принципів і стандартів, схвалених на рівні індивідів та інституцій.

Також часто у багатьох визначеннях, що стосуються конкретних сфер суспільного чи професійного життя, зазначається, що доброчесність створює бар'єр проти корупції.

Що ж тоді академічна доброчесність?

У поєднанні з прикметником «академічний/academic», що вказує на ознаку належності того чи іншого суб'єкта чи предмету до школи, університету чи будь-якого навчального закладу, до процесів навчання та мислення, категорія доброчесності звужує своє значення. Мова йде про застосування цього поняття відносно будь-якого освітнього процесу чи діяльності.

Відповідно до статті 53 Конституції України [7], кожен має право на освіту. Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам. Громадяни мають право безоплатно здобути вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі. Освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку держави та суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою.

Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору.

Закон України «Про освіту» регулює суспільні відносини, що виникають у процесі реалізації конституційного права людини на освіту, прав та обов'язків фізичних і юридичних осіб, які беруть участь у реалізації цього права, а також визначає компетенцію

державних органів та органів місцевого самоврядування у сфері освіти.

Стаття 42 Закону України «Про освіту» присвячена академічній доброчесності [4]. **Академічна доброчесність** – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень. Академічна доброчесність базується на згоді усіх учасників академічного процесу дотримуватися правил та виконувати покладені на них обов'язки. Основні принципи академічної доброчесності покликані виховувати інтелектуальну гідність і повагу до різноманіття думок та ідей, реалізуючи тим самим свою соціальну місію.

Верховна Рада України 18 грудня 2025 року прийняла у другому читанні і в цілому проект Закону про академічну доброчесність, реєстр № 10392 (<https://www.rada.gov.ua/news/razom/269207.html>).

Прийняття цього Закону є важливим та історичним кроком для розвитку системи освіти і науки в Україні. Закон не має аналогів у державах європейського простору та спрямований на формування і утвердження культури академічної доброчесності відповідно до європейських стандартів у закладах освіти, наукових установах та в суспільстві загалом.

Формування культури академічної доброчесності в закладах освіти та наукових установах сприятиме:

- підвищенню довіри до результатів навчання здобувачів освіти;
- підвищенню якості освіти шляхом забезпечення самостійності виконання навчальних завдань, дотримання авторських прав та поваги до результатів інтелектуальної праці інших осіб;
- підвищенню якості і чесності наукових досліджень, забезпеченню персональної відповідальності авторів за результати наукової діяльності;
- формуванню доброчесної поведінки громадян у професійній та суспільній діяльності, зокрема на державній службі, в органах правосуддя, правоохоронних органах, бізнесі тощо.

Закон України «Про академічну доброчесність» передбачає:

- визначення змісту академічної доброчесності через базові цінності, визнані світовою академічною спільнотою, а саме: чесність,

довіра, повага, справедливість, відповідальність, стійкість та рішучість;

- встановлення принципів і правил академічної доброчесності, обов'язкових для всіх учасників освітнього процесу на всіх рівнях освіти, наукових працівників та вступників;

- окреслення основних механізмів забезпечення академічної доброчесності в освітній та науковій діяльності;

- визначення видів порушень академічної доброчесності, засад академічної відповідальності та основних видів санкцій за такі порушення;

- регулювання процедур реагування на порушення академічної доброчесності, з урахуванням особливостей відповідальності здобувачів освіти, керівників закладів освіти і наукових установ, а також наслідків позбавлення наукового ступеня, ступеня вищої освіти чи вченого звання;

- внесення змін до законодавства України, необхідних для системного та збалансованого впровадження академічної доброчесності на всіх рівнях освіти та в науковій діяльності;

- чітке розмежування питань академічної доброчесності та захисту авторських і суміжних прав, які регулюють різні суспільні відносини;

- припинення практики написання навчальних і наукових робіт на замовлення, у тому числі шляхом заборони відповідної реклами та посередницької діяльності.

Закон України «Про академічну доброчесність» створює правові передумови для підвищення якості освіти і науки, утвердження етичних стандартів в академічному середовищі та зміцнення довіри суспільства до результатів освітньої і наукової діяльності.

На завершення короткого огляду юридичного підґрунтя успішного функціонування концепції академічної доброчесності в Україні доречно згадати документ «Фундаментальні цінності академічної доброчесності», розроблений Міжнародним центром академічної доброчесності при Ратлендському інституті етики, Університет Клемсон в Південній Кароліні [13, с. 8–10]. За цим документом, академічна доброчесність – це відданість академічної спільноти, навіть попри труднощі, шести фундаментальним цінностям: чесності, довірі, справедливості, повазі, відповідальності й мужності. Ці цінності передбачають [19]:

1. *Чесність, порядність та правдивість* – відданість моральним принципам та стандартам, які створюють бар'єр для недоброчесності, системне уникнення проявів академічної недоброчесності під час реалізації власної діяльності, прагнення до істини, вільне та відкрите поширення найкращих практик реалізації власної діяльності.

2. *Довіра* – усі учасники освітнього процесу мають впевненість в чесності та чесноті один одного, можуть покластиись один на одного, позбавлені страху, що результати діяльності можуть бути несанкціоновано запозиченими. Атмосфера довіри заохочує і підтримує вільний обмін ідеями, що дає можливість науковим пошукам реалізуватися повною мірою.

3. *Справедливість та законність* – неупереджено однакове ставлення до усіх учасників освітнього процесу, позбавлене дискримінації і нечесності, та дотримання кожним учасником освітнього процесу законів і стимулювання до цього інших.

4. *Повага* – повага до розмаїття думок та ідей, гідності інших, їхнього фізичного та психічного здоров'я.

5. *Відповідальність* – вміння брати на себе відповідальність за результати своєї діяльності, виконувати взяті на себе певні зобов'язання, протистояти проявам академічної недоброчесності, подавати приклади гідної поведінки.

6. *Мужність* – послідовне відстоювання гідної поведінки та ідей поширення принципів академічної доброчесності в несприятливих умовах стороннього тиску.

1.2 Дотримання академічної доброчесності

Дотримання академічної доброчесності педагогічними, науково-педагогічними та науковими працівниками передбачає:

- посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;
- дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;
- надання достовірної інформації про методики і результати досліджень, джерела використаної інформації та власну педагогічну (науково-педагогічну, творчу) діяльність;

- контроль за дотриманням академічної доброчесності здобувачами освіти;

- об'єктивне оцінювання результатів навчання.

Дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти передбачає

- самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей);

- посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;

- дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;

- надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використанні методики досліджень і джерела інформації.

На жаль, сучасна університетська практика засвідчує, що вищі навчальні заклади часто не дотримуються вище окреслених правил у своїй діяльності, допускаючи академічну нечесність або ігноруючи академічні проступки з боку студентів, викладачів чи представників адміністрації. Академічна нечесність великою мірою нівелює саму цінність освіти, призводить до фальсифікації вищої школи й тим самим до зменшення її внеску у суспільно-економічний розвиток.

1.3 Види порушень академічної доброчесності

Протилежною поняттю академічної доброчесності є категорія академічної нечесності (*academic misconduct, dishonesty*), основні прояви якої знаходимо у таких видах діяльності:

- фабрикація даних (*fabrication*) – передбачає штучне створення вигаданих даних чи фактів на підтримку положень, які пропонуються автором у науковій праці;

- фальсифікація даних (*falsification*) – полягає у свідомій зміні чи модифікації вже наявних даних для підтвердження тих чи інших наукових висновків дослідника;

- хабарництво в академічній сфері (*bribery*) – надання (отримання) учасником освітнього процесу чи пропозиція / вимагання

щодо надання (отримання) коштів, майна, послуг, пільг чи будь-яких інших благ матеріального або нематеріального характеру з метою отримання неправомірної переваги в освітньому процесі (наприклад, хабар за іспит чи письмову роботу);

- академічний саботаж (sabotage) – вчинення дослідником таких дій, які дають йому можливість отримати нелегітимну академічну вигоду, чи зменшити таку для інших членів академічної групи чи спільноти (наприклад, шляхом затягування процесу рецензування роботи автора для використання результатів у власних цілях, знищення певних даних відносно інших дослідників-конкурентів);

- професорська нечесність (professorial misconduct) – зловживання окремими представниками професорсько-викладацького складу своїми службовими обов'язками з метою примусу і тиску на колеги чи студентів;

- необ'єктивне оцінювання – свідоме завищення або заниження оцінки результатів навчання здобувачів освіти;

- вплив у будь-якій формі (прохання, умовляння, вказівка, погроза, примушування тощо) на педагогічного (науково-педагогічного) працівника з метою здійснення ним необ'єктивного оцінювання результатів навчання;

- академічне шахрайство (cheating) або списування – поведінка студентів, коли в ході виконання навчальних завдань вони використовують в корисливих цілях недозволені матеріали, інформацію чи інші допоміжні засоби із залученням зовнішніх джерел інформації, крім дозволених для використання; найпоширенішою формою академічного шахрайства є списування, зокрема за посередництвом шпаргалок, через заглядання у роботу сусіда під час іспиту, колективну співпрацю між студентами заради отримання спільної для всіх вигоди, вчинення дій, направлених на попереднє та незаконне ознайомлення зі змістом екзаменаційних білетів тощо; проходження процедур контролю знань підставними особами; здавання або репрезентація різними особами робіт з однаковим змістом як результату навчальної чи наукової діяльності; написання не своїх варіантів завдань на контрольних заходах; використання системи прихованих сигналів (звукових, жестових та ін.) під час виконання групових контрольних заходів, тестів тощо з однаковими варіантами; отримання несанкціонованої допомоги під час виконання тих завдань, які передбачають самостійне виконання;

- плагіат (plagiarism) – академічна поведінка, яка характеризується такими п'ятьма кумулятивними ознаками: коли певна особа (1) використовує слова, ідеї чи результати праці, (2) що належать іншому визначеному джерелу чи людині (3) без вказування посилання на джерело, з якого вона була запозичена (4) у ситуації, в якій правомірно очікується вказування авторства оригіналу (5) з метою отримати певну користь, пошану, вигоду, які не обов'язково мають бути грошового характеру. Іншими словами, це оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства;

- самоплагіат – оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів;

- хибне співавторство – внесення до списку авторів наукової чи навчально-методичної праці осіб, які не брали участь у створенні продукту.

NB! Більшість цих видів діяльності позначені як порушення академічної доброчесності у пунктом 4 статті 42 Закону України «Про освіту».

Слід також зазначити, що порушення академічної доброчесності можуть носити як свідомий, так і несвідомий характер. Свідомо поведінка в недотриманні авторства текстів та результатів наукової роботи характеризується використанням результатів роботи інших учених, груп, організацій та презентація їх як власних, при цьому автор розуміє, що така діяльність порушує авторські права та принципи академічної доброчесності. Несвідомо поведінка полягає у відсутності знань та навичок застосування принципів академічної доброчесності, а отже вона притаманна вченим, які не мають досвіду в написанні та презентації результатів наукової роботи, тобто переважно молодим вченим

1.4 Види академічної відповідальності

За порушення академічної доброчесності педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники закладів освіти можуть бути притягнені до такої академічної відповідальності:

- відмова у присудженні ступеня освітньо-наукового чи освітньо-творчого рівня чи присвоєнні вченого звання;
- позбавлення присудженого наукового (освітньо-творчого) ступеня чи присвоєного вченого звання;
- відмова в присвоєнні або позбавлення присвоєного педагогічного звання, кваліфікаційної категорії;
- позбавлення права брати участь у роботі визначених законом органів чи займати визначені законом посади.

За порушення академічної доброчесності здобувачі освіти можуть бути притягнені до такої академічної відповідальності:

- повторне проходження оцінювання (контрольна робота, іспит, залік тощо);
- повторне проходження відповідного освітнього компонента освітньої програми;
- відрахування із закладу освіти (крім осіб, які здобувають загальну середню освіту);
- позбавлення академічної стипендії;
- позбавлення наданих закладом освіти пільг з оплати навчання.

Види академічної відповідальності (у тому числі додаткові та/або деталізовані) учасників освітнього процесу за конкретні порушення академічної доброчесності визначаються спеціальними законами та/або внутрішніми положеннями закладу освіти, що мають бути затверджені (погоджені) основним колегіальним органом управління закладу освіти та погоджені з відповідними органами самоврядування здобувачів освіти в частині їхньої відповідальності.

Порядок виявлення та встановлення фактів порушення академічної доброчесності визначається уповноваженим колегіальним органом управління закладу освіти з урахуванням вимог Закону України «Про освіту» [4] та інших спеціальних законів.

Кожна особа, стосовно якої порушено питання про порушення нею академічної доброчесності, має такі права:

- ознайомлюватися з усіма матеріалами перевірки щодо встановлення факту порушення академічної доброчесності;

- подавати до них зауваження;
- особисто або через представника надавати усні та письмові пояснення або відмовитися від надання будь-яких пояснень;
- брати участь у дослідженні доказів порушення академічної доброчесності;
- знати про дату, час і місце та бути присутньою під час розгляду питання про встановлення факту порушення академічної доброчесності та притягнення її до академічної відповідальності;
- оскаржити рішення про притягнення до академічної відповідальності до органу, уповноваженого розглядати апеляції, або до суду.

Лекція 2

Позамовні ознаки академічного спілкування

2.1 Визначення поняття «академічне письмо»

Як вже було нами встановлено раніше термін «академічний» означає, перш за все, «навчальний», але передбачає також наукові дослідження та обмін інформацією щодо їх результатів. Таким чином, академічне спілкування спрямовано на пізнання, обробку, виклад та обмін знаннями й науковими здобутками. Як відомо, спілкування може бути у двох формах – усній (академічне мовлення) та писемній (академічне письмо). Обидві форми мають здебільшого подібні характеристики, але можуть відрізнятися у деяких деталях.

Академічне письмо. Поняття академічне письмо як назва мовленнєвого вміння ввійшло у наукове спілкування наприкінці двадцятого століття. З того часу, спочатку в англійських країнах [17; 18; 20], а потім й на теренах України з'явилося багато наукових публікацій, підручників і посібників, присвячених цій тематиці. Також існує і окрема науково-методична галузь знання, напрям науково-педагогічних досліджень і дисципліна під назвою «Академічне письмо», що вивчає методи і технології побудови академічного (навчального) і наукового тексту [3; 6]. Мета цієї дисципліни – розвиток компетенцій, необхідних для написання тексту відповідно до міжнародних риторичних конвенцій та виховання дослідників, що здатні незалежно мислити і бути активними учасниками глобального академічного дискурсу. До продуктів академічного письма належать: реферат; тези конференції; есе; наукова стаття; науково-дослідна робота (курсова / дипломна / дисертація); підручник та ін. [16, с. 25].

Джон Свейлс визначає «академічне письмо» як чотири «П»: персональний продукт, процес та практика. Науковий текст розглядається як продукт, практика письма – як тривалий індивідуальний досвід, а процес написання – як безпосередня робота «пером на папері» або клавішами на клавіатурі.

До **усних форм** академічного спілкування можна віднести: доповідь на конференції, різного роду презентації у академічному та науковому середовищі, дискусії та публічні виступи. Усне академічне спілкування може характеризуватися певною емоційністю та

простішою формою викладу інформації, наявністю більшої кількості риторичних питань, метафор, порівнянь та інших засобів привернення уваги, прагматичного та емоційного впливу на реципієнта.

У той же час, слід відмітити, що в цілому основні позамовні й мовні характеристики академічного стилю є однаковими як для усної, так і для писемної форм.

2.2 Позамовні характеристики академічного письма

До позамовних характеристик відносимо [8, с. 14–16]:

1. **Когерентність (coherence)** тексту, що передбачає зв'язність, логічність та послідовність викладення інформації. Ця ознака пов'язана із самою природою наукового повідомлення, мета якого – вплив на розум, а не на почуття читача. Тому логічність, зв'язність та послідовність (а в цілому когерентність тексту) – це ті ознаки, що визначають ідеальну наукову прозу.

NB! Не плутати з терміном «когезія» (**cohesion**) – структурна зв'язність.

2. **Лаконічність висловлювань** (компресію речень) (**conciseness**). Вона має неабияке значення в текстах наукового стилю. Документи та роботи, що відносять до цього стилю, мають містити лише необхідну інформацію (*relevance* / доречність), а не все, що має відношення, до цього питання. Окрім того, обсяг наукових та спеціалізованих текстів часто обмежений (наприклад, особливостями жанру, вимогами видавництва або коштами, які мають заплатити автори за публікацію).

Тому авторам слід чітко розуміти, яке питання вони мають розкрити і сфокусуватися лише на ньому. Деяку інформацію можна виносити в додатки або скомпресувати і подати у графічній формі.

3. **Ясність** стосується розуміння, яке в академічному мовленні має бути легким та негайним (*immediately comprehensible*). Специфічність мови, детальні математичні розрахунки та концептуально складні схеми можуть ускладнювати розуміння, навіть для професіоналів. Тому автори текстів мають зробити їх (тексти) максимально зрозумілими (звичайно, не виходячи за межі стилю). Є декілька способів.

Якщо розглядати на рівні цілого документу, то ми говоримо про *структурну ясність*. Читач має відразу зрозуміти, про що йдеться в тексті. Для цього, перш за все, використовуються анотації, в яких коротко розкривається суть роботи. Окрім того, на самому початку вказуються цілі, завдання, предмет та об'єкт дослідження, у деяких роботах – зміст або перелік основних питань, що розглядатимуться. Допомагають досягти ясності і різноманітні графічні засоби – графіки, таблиці, малюнки, схеми. Часто можуть використовуватись заголовки чи назви до пунктів роботи.

Стилістична ясність досягається через використання простих та зрозумілих мовних засобів, слів у їх прямому значенні. Окрім того, в англійській мові допоміжним засобом у досягненні ясності стає і прямий порядок слів у реченні; використання простих, не ускладнених довгими оборотами чи надмірною номіналізацією речень.

Не слід забувати і про *контекстуальну ясність*. Читач має розуміти, що спонукало автора написати роботи, яку мету він ставив, які роботи передували його дослідженню та вплинули на нього. Ці питання розкриваються у вступі; пунктах, де окреслюються питання, що розглядатимуться; у цитатах (citations); посиланнях (references) та списку використаної літератури.

4. Точність (accuracy), що представляє собою чітке слідування фактам і має три основні аспекти:

Документальна точність стосується правильної подачі матеріалу.

Стилістична точність стосується правильного використання мовних засобів для вираження потрібних думок. Слід приділяти увагу структуризації матеріалу (логічний розподіл на абзаци), синтаксису і вибору слів (звертаючи увагу на особливі значення термінів).

Технічна точність Technical accuracy має відношення до стилістичної точності, але базується не тільки на ній. Ефективне подання інформації в сфері науки і техніки безпосередньо пов'язано з чітким розумінням предмету дослідження і його адекватним зображенням (описом). Технічна точність залежить від концептуальної обізнаності автора у предметі дослідження, від його повноцінного володіння вокабулом даної сфери науки і техніки, а також на його здатності аналізувати та подавати інформацію.

5. Об'єктивність (Objectivity) викладення інформації є невід'ємною ознакою наукового дискурсу. З точки зору мови

об'єктивність та нейтральний (безособовий) підхід до викладення інформації досягається шляхом використання пасивного стану дієслів, безособових речень, неозначених форм дієслова, неозначено-особових займенників. Також як засіб досягнення безособовості можна відзначити подання інформації графічно (в схемах, графіках, таблицях).

6. Формальність. Тексти НТЛ завжди характеризуються формальністю. Тому слід уникати скорочених форм дієслова (в англійській мові, насамперед, – *contracted verb forms*), використання особового займенника «я», неформальної (жаргонної) лексики. Слід віддавати перевагу книжній лексиці та термінології, більш формальним синтаксичним конструкціям.

7. Стильова відповідність (доречність). Всі НТ тексти мають відповідати основним характеристикам стилю НТЛ та вимогам, що висуваються для написання робіт даного стилю та жанру. Саме засоби стильової відповідності ми будемо детально розглядати протягом курсу лекцій та семінарів.

Такими є основні екстралінгвальні особливості текстів НТЛ, хоч цей перелік і неповний. Головне, що всі окреслені вище особливості сприяють головній меті текстів НТЛ – чітке, логічне та об'єктивне викладення інформації. Лише дотримання всіх вимог до написання текстів НТЛ може гарантувати ефективність комунікації в сфері НТ.

Лекція 3

Структурні та графічні особливості наукових текстів

3.1 Структурні ознаки науково-технічних текстів

Науковий стиль представляє собою один з функціональних стилів, характеристикою якого є повідомлення нової інформації в чіткій, логічно організованій та об'єктивній формі, що у свою чергу потребує такої організації матеріалу, яка б слугувала б послідовному та систематичному викладенню різноманітних наукових питань. Все це безсумнівно стосується структуризації тексту та вмілого застосування не тільки мовних, а і графічних засобів з метою досягнення потрібної мети.

Структурні та графічні особливості.

Зважаючи на той факт, що науково-технічні (НТ) тексти можуть бути представлені різними жанрами, деякі з яких мають специфічну структуру (сертифікати, патенти, інструкції), не можливо окреслити однозначні вимоги до композиційної будови НТ текстів. Однак, можна виділити ті особливості, що властиві переважній більшості текстів цього стилю [8, с. 17]:

1. Більшість наукових текстів мають такі складові частини, як **вступ** (постановка проблеми), **основна частина** (детальний опис), яка у свою чергу може розподілятися на розділи і пункти, та **висновки**. Слід відмітити, однак, що не завжди ці частини графічно виокремлюються.

2. Деякі жанри можуть містити **Зміст** та **Перелік використаної літератури** (бібліографія).

3. Характерним для наукових текстів є **чіткий розподіл на абзаци**, що сприяє логічній та послідовній подачі інформації.

4. У власне наукових текстах обов'язковим є залучення **цитат, посилань** на першоджерела; використання **виносок** (foot-notes) та **кінцевих приміток** (endnotes); наявність **списку використаної літератури**.

Виноски надають детальну інформацію про джерело цитат у тексті роботи і розташовуються внизу сторінки, на якій надається цитата. Наукові та науково-технічні тексти також можуть містити

кінцеві примітки. Вони надають додаткову інформацію про джерело, що цитується, але розташовуються в кінці роботи на окремій сторінці. В кінці роботи, також на окремих сторінках, подається **бібліографія** (або **список використаної літератури**), що представляє собою повний перелік книг, статей та інших матеріалів, що цитуються в роботі, зазвичай в алфавітному порядку за прізвищем автора(-ів) або за порядком їх появи у роботі.

5. Інформація може впорядковуватись у **таблиці**, подаватися у **схемах, малюнках** та іншими графічними засобами.

6. Систематизації даних також сприяє їх подання **переліком**, що не тільки впорядковує їх, а і виокремлює серед іншого тексту.

3.2 Формат дипломних та курсових робіт

Основний текст дипломних та курсових робіт оформлюється Times New Roman, 14 кегль, міжрядковий інтервал – 1,5. Допускається окремі частини (титульний лист, завдання на дипломну / курсову роботу, додаток) виконувати іншим способом, ніж основна частина.

Текст слід друкувати, витримуючи параметри сторінок: верхнє, нижнє поля – 20 мм, ліве – 30 мм, праве – не менш 15 мм. Відступ на абзац – 1,25 см.

Розділи і підрозділи повинні мати заголовки. Пункти і підпункти можуть мати заголовки. Заголовки структурних елементів тексту (РЕФЕРАТ, ЗМІСТ, ВСТУП та ін.) і заголовки розділів слід розташовувати посередині і друкувати великими літерами без крапок в кінці, не підкреслюючи, напівжирним шрифтом.

Заголовки підрозділів, пунктів і підпунктів тексту слід починати з абзацного відступу і друкувати маленькими літерами, крім першої великої, не підкреслюючи, напівжирним шрифтом, без крапки в кінці.

Відстань (інтервал) між заголовком розділу і текстом (або заголовком першого підрозділу) повинна дорівнювати одному порожньому рядку.

Кожна структурна частина роботи (зміст, список скорочень, вступ, розділи, висновки, список використаної літератури, додатки) починаються з нової сторінки.

3.3 Структурні елементи дипломних та курсових робіт

Хоч загальні вимоги до структури та написання курсових та дипломних робіт є стандартними, слід додатково звертати увагу на вимоги, що висувуються безпосередньо навчальним закладом чи кафедрою, адже вони можуть дещо різнитися [11].

Вступна частина:

- титульний лист;
- завдання на роботу;
- реферат (тільки для дипломних робіт);
- перелік умовних позначень, символів, одиниць, скорочень і термінів (якщо такі є у тексті роботи);
- зміст;
- вступ.

Основна частина:

- розділи, які розкривають основний зміст роботи відповідно до переліку питань, наданих у завданні на курсову чи дипломну роботу;
- висновки;
- резюме англійською мовою (SUMMARY) – в дипломних роботах;
- список використаних джерел;
- додатки.

Титульний лист є першою сторінкою будь-якої студентської наукової роботи і становить основне джерело бібліографічної інформації, необхідної для обробки та пошуку документа.

Титульний лист обов'язково повинен мати такі відомості про виконану роботу:

- а) назва міністерства і навчального закладу;
- б) гриф допущення до захисту;
- в) повна назва документа;
- г) підписи відповідальних осіб, включаючи керівника роботи;
- д) рік виконання дипломної роботи.

Завдання на дипломну / курсову роботу оформлюється, як правило, на типографському бланку і розміщується після титульного листа.

Реферат – це презентаційний лист усього наукового дослідження. Він має бути стислим, інформативним і містити

відомості, які дозволяють прийняти рішення про доцільність читання всієї дипломної роботи.

Реферат має бути розміщений безпосередньо за завданням на дипломну роботу, починаючи з нової сторінки.

Реферат повинен містити:

- відомості про обсяг дипломної роботи, кількість ілюстрацій, таблиць, додатків, кількість джерел згідно зі списком використаних джерел (усі відомості наводять, включаючи дані додатків);

- текст реферату;

- перелік ключових слів.

Текст реферату повинен мати такі позиції:

- об'єкт дослідження;

- мета і завдання дослідження;

- методи дослідження;

- наукова новизна;

- сфера застосування;

- рекомендації щодо використання результатів роботи.

Реферат виконується обсягом не більше 300 слів, і, бажано, щоб він уміщувався на одній сторінці формату А4.

Ключові слова, що є визначальними для розкриття суті дипломної роботи, вміщують після тексту реферату. Перелік повинен включати від 5 до 15 слів (словосполучень), надрукованих великими літерами в називному відмінку в рядок через кому.

Перелік умовних позначень, символів, одиниць, скорочень і термінів становить собою додатковий елемент роботи і він є наявний у роботі лише у разі необхідності. Його розташовують перед змістом, починаючи з нової сторінки, і в ньому наводять необхідні скорочення термінів, вживаних у всій роботі, а також символи, одиниці тощо.

Незалежно від цього при першій появі цих елементів у тексті роботи наводять їх розшифровку.

Зміст розташовують безпосередньо перед вступом (після реферату або переліку умовних скорочень), починаючи з нової сторінки.

Зміст представляє собою показчик основних складових частин роботи, тому в ньому перераховуються всі ці елементи із вказівкою на номер сторінки, з якою починається кожна складова роботи. Так в змісті повинні міститися відомості про: завдання на роботу, реферат, перелік умовних скорочень (якщо скорочення є); вступ; заголовки

розділів і підрозділів (якщо вони є); висновки; список використаних джерел; додатки (якщо вони є). Сторінки, з яких починаються завдання на роботу, реферат та перелік умовних позначень, символів, одиниць, скорочень і термінів у змісті не позначаються.

У **вступі** мають бути окресленими:

- актуальність проблеми, яка зумовила вибір теми дослідження, коротко викладена історія питання (ступінь вивчення теми) за хронологічним або концептуальним принципом;

- об'єкт дослідження;
- предмет дослідження;
- мета дослідження;
- завдання дослідження;
- матеріал дослідження;
- методи дослідження;
- наукова новизна дослідження;
- теоретичне значення дослідження;
- практичне значення дослідження;
- апробація роботи на конференціях, у публікаціях тощо;
- структура роботи.

Основний текст роботи – це виклад відомостей про предмет (об'єкт) дослідження, які є необхідними й достатніми для розкриття сутності означеної роботи (опис теорії, методів роботи) та її результати. Викладаючи суть, особливу увагу приділяють новизні в роботі.

Текст дипломної / крсової роботи подають, поділяючи матеріал на розділи. Робота може складатися з двох чи більше розділів. Розділи можуть поділятися на підрозділи й пункти. Пункти, якщо це необхідно, поділяють на підпункти. Кожен пункт і підпункт має характеризуватися завершеністю. Інформація, яка займає менш, ніж сторінку, в окремий пункт чи підпункт не виділяється.

Основний текст роботи умовно поділяється на дві частини – теоретико-методологічну (1-й розділ) і дослідницьку (2-й розділ і, можливо, 3-й розділ).

Перший розділ має, як правило, теоретичний характер. У ньому зазвичай розглядаються і аналізуються питання, пов'язані з досліджуваною темою, історія вивчення проблеми, різноманітні погляди і підходи до аналізу тих чи інших мовних явищ, формулюється теоретична концепція роботи, наводяться робочі

визначення основних понять, обґрунтовуються принципи подальшої класифікації фактичного матеріалу.

У *другому* (і за необхідністю у *третьому*) *розділі* розглядається конкретний мовний матеріал: описуються спостереження, що проводилися студентом, отримані результати, подається об'єктивний аналіз зібраного фактичного матеріалу, робляться узагальнення. В тексті слід розміщувати ілюстративний матеріал, не завантажуючи ним основну частину роботи, виносячи його у додатки.

Особливістю лінгвістичних робіт є те, що вони потребують вичерпного, повного опису прикладів вивчених мовних фактів. Однак композиція, цілеспрямованість викладу зазвичай буває порушеною, якщо в роботі наявна надмірна кількість прикладів і різного роду деталей. Велика кількість конкретних фактів буде розпорошувати увагу та відволікати від головної ідеї. В такому випадку, базуючись на отриманих даних, висувається певне положення, робиться висновок, і все це підтверджується кількісними даними (у вигляді діаграм, таблиць, малюнків). При цьому обираються найбільш яскраві приклади, які графічно виокремлюються відступом від абзацу. Приклади, що аналізуються в роботі, виділяються курсивом, а явище, на яке автор звертає увагу читача, – підкреслюється.

Висновки (або **загальні висновки**) розміщують безпосередньо після викладу основного тексту роботи та починаються з нової сторінки. Загальні висновки повинні містити в собі синтез «наскрізних» висновків за розділами, оцінку повноти вирішення поставлених завдань.

Резюме (SUMMARY) пишеться в дипломних роботах на 3-5 сторінках іноземною мовою, якщо роботу виконано українською мовою, або українською мовою в тому випадку, якщо робота виконана іноземною. Зазвичай резюме базується на загальних висновках до дипломної роботи. Воно завершується комплексом ключових слів і сталих термінологічних сполучень, що з позицій інформаційного пошуку мають той обсяг смислового навантаження, який чітко корелює з основним змістом КВР. Загальна кількість ключових слів – не більше 10.

Список використаних джерел вміщує розташовані за алфавітом джерела, якими користувалися при написанні роботи, з яких брали цитати та певні положення. Спочатку в алфавітному

порядку подаються всі використані джерела кирилицею, а потім латиницею.

Якщо кількість використаних лексикографічних чи ілюстративних джерел становить 4-5 позицій і більше, дозволяється розподіл СПИСКУ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ на категоріальні групи – КРИТИЧНІ ПРАЦІ, ПЕРЕЛІК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ та ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ. В межах кожної групи джерела подаються за алфавітом (спочатку – кирилиця, потім – латиниця), однак нумерація є наскрізною, тобто нумерація кожної наступної категорії продовжує попередню.

Додатки розміщують після списку використаної літератури.

У додатках вміщують матеріал, який:

- необхідним для повноти роботи, але включення його до основної частини наукової роботи може змінити впорядковане і логічне уявлення про дослідження;

- не може бути розміщений в основній частині наукової роботи через великий обсяг або способи його відтворення.

У додатки можуть бути включені:

- додаткові ілюстрації або таблиці;

- матеріали, які через великий обсяг, специфіку викладання або форму подання не можуть бути внесені до основної частини (оригінали фотографій, формули, розрахунки, опис комп'ютерних програм, розроблених у процесі виконання роботи та ін.).

Додатки є продовженням дипломної / курсової роботи і мають наскрізну нумерацію сторінок, спільну з основною роботою. Додатки послідовно позначаються великими літерами українського алфавіту, за винятком літер Г, Г', Є, З, І, Ї, Й, О, Ч, Ь. Літерні позначення надають в алфавітному порядку без повторення і, як правило, без пропусків. Наприклад, Додаток А, Додаток Б. Якщо в роботі лише один додаток, його теж позначають – Додаток А. Слово «Додаток» розташовується посередині. Кожен додаток повинен починатися з нової сторінки і мати заголовок, який розташовують посередині під словом «Додаток _____» і виконують малими літерами з першої великої.

3.4 Нумерація елементів в курсових та дипломних роботах

Сторінки дипломної / курсової роботи слід нумерувати арабськими цифрами (Times New Roman, 14 кегль), додержуючись наскрізної нумерації впродовж усього тексту наукового дослідження. Номер сторінки проставляють у правому верхньому кутку сторінки без крапки в кінці.

Титульний лист включають до загальної нумерації сторінок. При двохсторонньому типографському бланку завдання враховують як дві сторінки. Сторінки завдання не підлягають нумерації (їх враховують, але не проставляють).

Реферат, перелік умовних скорочень і текст змісту також включають до загальної нумерації сторінок. Номери сторінок на них не проставляють.

Ілюстрації і таблиці, розміщені на окремих сторінках, включають до загальної нумерації сторінок. Номери сторінок на них не проставляють.

Розділи, підрозділи, пункти, підпункти наукової роботи слід нумерувати арабськими цифрами.

Розділи дипломної роботи мають порядкову нумерацію в межах викладення дипломної роботи і позначаються арабськими цифрами без крапки, наприклад: РОЗДІЛ 1, РОЗДІЛ 2 тощо.

Підрозділи повинні мати порядкову нумерацію в межах кожного розділу. Номер підрозділу складається з номера розділу і порядкового номера підрозділу, відокремлених крапкою, наприклад: 1.1 або 2.1.

Пункти мають порядкову нумерацію в межах кожного розділу або підрозділу. Номер пункту складається з номера розділу і порядкового номера пункту, або номера розділу, порядкового номера підрозділу та порядкового номера пункту, відокремлених крапкою, після номера пункту крапку не ставлять, наприклад: 2.1.1 або 2.1.2.

Ілюстрації. Для пояснення тексту роботи допускається його ілюструвати графіками, діаграмами, схемами, фото тощо. Ілюстрації, розміщені у текст роботи, іменують рисунками.

Ілюстрації (креслення, рисунки, графіки, схеми, діаграми, фотознімки) слід розміщувати безпосередньо після тексту, де вони згадуються вперше або на наступній сторінці. На всі ілюстрації мають бути посилання у роботі.

Ілюстрації повинні мати назву, яку розміщують під ілюстрацією. За необхідності під ілюстрацією розміщують пояснювальні дані (підрисунковий текст). Ілюстрація позначається словом «Рисунок», що разом із назвою ілюстрації розміщують після самої ілюстрації, наприклад, «Рисунок 2.1 – Дифрактограма». Ілюстрації слід нумерувати арабськими цифрами порядковою нумерацією в межах розділу, за винятком ілюстрацій, наведених у додатках. Номер ілюстрації складається з номеру розділу і порядкового номера ілюстрації, відокремлених крапкою, наприклад: Рисунок 2.1 – це перший рисунок другого розділу.

Якщо ілюстрація не вміщується на одній сторінці, можна переносити її на наступні сторінки, вміщуючи назву ілюстрації на першій сторінці, пояснювальні дані – на кожній сторінці, і під ними позначають: «Рисунок __, лист __». У разі, коли ілюстрація перевищує одну сторінку, її краще виносити у додатки, а в самій роботі наводити на неї посилання.

Графічні об'єкти (таблиці та рисунки).

Цифровий матеріал, як правило, оформлюють у вигляді таблиць. Горизонтальні та вертикальні лінії, які розмежовують рядки таблиці, а також лінії зліва, справа і знизу, що обмежують таблицю, можна не проводити, якщо їх відсутність не ускладнює користування таблицею.

Таблицю слід розташовувати безпосередньо після тексту, у якому вона згадується вперше, або на наступній сторінці. На всі таблиці має бути посилання в тексті роботи. Таблиці слід нумерувати арабськими цифрами порядковою нумерацією в межах розділу, за винятком таблиць, що наводяться у додатках. Номер таблиці складається з номера розділу і номера таблиці, відокремлених крапкою, наприклад: Таблиця 3.2 – друга таблиця третього розділу. Якщо у роботі одна таблиця, її нумерують згідно з вимогами. Таблиця має назву, яку друкують малими жирними літерами (крім першої великої) і вміщують над таблицею. Назва має бути стислою і відбивати зміст таблиці, наприклад: Таблиця 3.2 – Назва.

Якщо рядки або графи таблиці виходять за межі формату сторінки, таблицю поділяють на частини, розміщуючи одну частину під другою, або поруч, або переносячи частину таблиці на наступну сторінку, повторюючи в кожній частині таблиці її головку і боковик. При поділі таблиці на частини допускається її головку або боковик замінити відповідно номерами граф чи рядків, нумеруючи їх

арабськими цифрами у першій частині таблиці. Слово «Таблиця_____» вказують один раз справа над першою частиною таблиці, над іншими частинами пишуть: «Продовження Таблиці _____» із зазначенням номера таблиці. Коли ж таблиця перевищує одну сторінку, її краще виносити у додатки, а в самій роботі робити на неї посилання.

Переліки. Переліки, за потреби, можуть бути наведені всередині пунктів або підпунктів. Перед переліками ставлять двокрапку. Перед кожною позицією переліку слід ставити арабські цифри з дужкою, або, не нумеруючи – дефіс (перший рівень деталізації). Для подальшої деталізації переліку слід використовувати малі літери української абетки з дужкою (другий рівень деталізації).
Приклад:

- 1) утворення слів шляхом префіксів;
- 2) суфіксальні словотворення:
  - а) суфікси іменників;
  - б) суфікси прикметників;
  - в) суфікси прислівників.

Переліки першого рівня деталізації друкують малими літерами з абзацного виступу, другого рівня – з відступом відносно місця розташування переліків першого рівня.

Якщо пункти переліку є повноцінними реченнями (а не просто словами чи словосполученнями), то у переліку слід ставити арабські цифри з крапкою і далі – речення, що починається з великої літери і має крапку в кінці. Наприклад:

Групи термінів:

1. Складні епонімічні терміни в німецькій мові складають 32% добору.
2. Термінологічні сполучення з пропріативним компонентом становлять 16% добору.

Лекція 4

Оцінювання академічної доброчесності.

Антиплагіат

4.1 Визначення поняття «плагіат»

У перекладі з лат. «плагіат» означає «викрадений». Отже, плагіатом вважається робота, яка повністю або частково копіює інформацію, що вийшла з-під пера іншої особи. При цьому автор не згадує першоджерело і присвоює результат собі. Академічний словник української мови дає таке визначення поняття плагіат: «Плагіат – привласнення авторства на чужий твір науки, літератури, мистецтва або на чуже відкриття, винахід чи раціоналізаторську пропозицію, а також використання в своїх працях чужого твору без посилання на автора».

Як ми пам'ятаємо плагіат є одним із проявів академічної недоброчесності. Згідно Закону України «Про вищу освіту» у ст. 69 академічним плагіатом називається оприлюднення (частково або повністю) наукових результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження та/або відтворення опублікованих текстів інших авторів без відповідного посилання. Головною особливістю академічного плагіату є його функціонування в академічній, тобто науково-освітній сфері.

Суперечливість питання полягає в тому, що в процесі створення академічного тексту, для обґрунтування і вивчення проблеми, є потреба у вивченні наукової спадщини, цитуванні, посиланні тощо, тож необхідність запозичень певною мірою міститься у самій природі наукового пізнання. У зв'язку з цим академічне середовище впровадило певні межі і правила використання інформації, здобутої шляхом опрацювання наукової літератури. У науково-освітніх колах сформувалась відповідна професійна етика, порушення якої вважається академічною недоброчесністю, про що мова йшла на попередніх заняттях.

У різних країнах упродовж років склалися цілі системи щодо плагіату, методів його запобігання і покарання. В Україні Політика протидії плагіату активізувалася в останні 10-15 років, однак лише у липні 2017 року було затверджено Положення про Національний

репозитарій академічних текстів, в якому визначено поняття академічного тексту і структуру репозитарію [14]. Національний репозитарій – загальнодержавна розподілена електронна база даних, в якій накопичуються, зберігаються і систематизуються академічні тексти.

Призначення Національного репозитарію – зробити максимально доступною для суспільства наукову інформацію України і світу, що сприятиме розвитку освітньої, наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, шляхом поліпшення доступу до академічних текстів та сприяння академічній доброчесності.

До національного репозитарію включаються такі академічні тексти:

- дисертації на здобуття наукових ступенів та автореферати дисертацій;
- кваліфікаційні випускні роботи здобувачів вищої освіти;
- статті у наукових виданнях, у тому числі всі статті (сукупність статей), на підставі захисту яких присуджено науковий ступінь;
- монографії, у тому числі ті, на підставі захисту яких присуджено науковий ступінь;
- наукові видання;
- звіти у сфері наукової і науково-технічної діяльності;
- депоновані наукові роботи;
- підручники, навчальні посібники та інші науково- та навчально- методичні праці;
- публікації, розміщені авторами на Інтернет-платформах для обміну науковими публікаціями.

Національний репозитарій складається з центрального репозитарію, що підтримується розпорядником Національного репозитарію, і локальних репозитаріїв, що підтримуються інституціональними учасниками.

До Національного репозитарію включаються всі академічні тексти незалежно від дати їх створення та оприлюднення у визначеному регламенті порядку.

Розпорядник Національного репозитарію формує реєстр академічних текстів, який є відкритим та містить бібліографічні відомості про академічні тексти, що включені до центрального та локальних репозитаріїв, а також оприлюднені в електронній або паперовій формі. Окрім того, можна знайти актуальні статті, що

стосуються питання академічної доброчесності та суперечностей, з ним пов'язаних [1].

Національний репозитарій надає відкритий доступ користувачам до інформації, що в ньому міститься, зокрема до реєстру академічних текстів, а також їх електронних версій та інших пов'язаних з ними даних, розміщених на умовах відкритого доступу – <https://nrat.ukrintei.ua/> [12].

4.2 Види плагіату

Види плагіату:

- дослівний плагіат, тобто переписування першоджерела без змін і посилання;
- мозаїчний плагіат - компіляція, перефразування окремих слів і речень, у результаті чого стає незрозумілим, де чий текст – мозаїка свого і чужого;
- компіляція (укладання з кількох чужих матеріалів свого та редагування без дозволу – смислова, стилістична, граматична правка й скорочення чужого матеріалу);
- парафраза обсягом від речення і більше без належного цитування (парафраза – переказ, виклад тексту своїми словами; не плутати з перифразом – описовий вираз, іносказання);
- наведення в іншому джерелі цитат із третіх джерел без вказування, за яким саме безпосереднім джерелом наведена цитата;
- рерайт – додавання до чужого матеріалу без дозволу автора додаткової інформації;
- приєднання до групової роботи без участі в написанні тексту;
- копіювання чужої наукової роботи, чи декількох робіт та оприлюднення результату під своїм ім'ям; списування письмових робіт інших студентів, науковців;
- оприлюднених творів мистецтва без зазначення авторства цих творів мистецтв.

Отже, як бачимо, академічний плагіат може стосуватися всіх типів джерел, зокрема: текстів, рисунків, фрагментів музичних творів, математичних виразів та перетворень, програмних кодів тощо. Джерелами академічного плагіату можуть бути опубліковані і неопубліковані книжки, статті, брошури, патенти, тези, рукописи, веб-

сайти та інші Інтернет-ресурси, роздаткові матеріали для студентів, роботи інших студентів й т. д.

Академічний плагіат не варто ототожнювати з порушенням авторського права як різновидом права інтелектуальної власності. Ці порушення мають певну область перетину, але не є тотожними. Зокрема, академічний плагіат розглядається як порушення етичних норм академічної спільноти, а порушення авторського права – як правопорушення, відповідальність за яке встановлюється цивільним кодексом. Публікація під власним ім'ям результатів, отриманих іншими особами, з дозволу осіб, яким належить майнове право на продукт не є порушенням авторського права, але є академічним плагіатом. Авторське право має обмежений термін дії. Після закінчення цього терміну дії дозволяється використання твору без згоди авторів чи їх правонаступників і без виплати відповідної винагороди, але це не позбавляє необхідності посилатися на авторів. Відсутність належних посилань є основною ознакою академічного плагіату.

4.3 Самоплагіат

Самоплагіат – це оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як нових.

ОДНАК: не всі текстові збіги є самоплагіатом. Зокрема, не є самоплагіатом текстові збіги, що не містять наукових результатів автора, а стосуються опису стану предметної області та відомих результатів досліджень інших авторів, опису відомих методик досліджень тощо.

Відмітимо також, що провідні наукові видання і університети світу часто розглядають надмірні посилання на власні публікації як порушення академічної доброчесності з метою штучного підвищення наукометричних показників автора (**h-індекс**, або **індекс Гірша** – показник впливовості науковця, колективу науковців, наукового закладу або наукового журналу, заснований на кількості публікацій та їх цитувань. Що більшим є число h-індексу, то пропорційно більшим (відповідно до всього концептуального задуму) є вимірюваний науковий вплив. Індекс Гірша був запропонований американським фізиком Хорхе Гіршем в 2005 році).

Питання самоплагіату є досі дискусійним. Зважаючи на визначення академічного плагіату, то в даному випадку мова йде про порушення академічної етики і оприлюднення вже відомих наукових результатів як нових. Головними причинами виокремлення самоплагіату як виду порушень академічної доброчесності є те, що він:

- знижує довіру суспільства до науки у цілому, а також до наукових результатів окремих осіб та інституцій;

- призводить до отримання необґрунтованих переваг за фактично невиконану роботу; ці переваги можуть полягати в отриманні додаткового фінансування на проведення досліджень, що фактично не виконувалися, підвищенні наукометричних показників автора (здавалися вище) тощо;

- може порушувати авторські та суміжні права інших фізичних і юридичних осіб, зокрема, видавців та співавторів.

Поняття самоплагіату не варто застосовувати до випадків відтворення наукових результатів автора у публікаціях, які не є науковими. Зокрема, до його публікацій у соціальних мережах, ЗМІ, навчальних та науковопопулярних виданнях тощо. Але і в цих випадках відсутність посилань на першоджерело може бути ознакою інших видів академічної недоброчесності та/або порушення авторських прав інших осіб. Поняття самоплагіату також не варто застосовувати у випадках відсутності посилань на інформацію з наукових результатів автора в ненаукових джерелах, зокрема, в соціальних мережах, ЗМІ, навчальних та науково-популярних виданнях. Посилання на такі джерела часто вважають в науковій літературі неприйнятними. Крім того, такі публікації часто містять попередні результати, які не можуть ще розглядатися як наукові. Типовими прикладами самоплагіату є:

- дуплікація публікацій – публікація однієї і тієї самої наукової роботи (цілком або з несуттєвими змінами) в декількох виданнях, а також повторна публікація (цілком або з несуттєвими змінами) раніше оприлюднених статей, монографій, інших наукових робіт, як нових наукових робіт;

- дублювання наукових результатів – публікація одних і тих самих наукових результатів, в різних статтях, монографіях, інших наукових працях, як нових результатів, які публікуються вперше;

- подання у звітах з виконання наукових проектів результатів, що містилися у попередніх роботах, як отриманих при виконанні відповідного проекту;

- агрегування чи доповнення даних – суміщення старих і нових даних без їх чіткої ідентифікації з відповідними посиланнями на попередні публікації;

- дезагрегування даних – публікація частини раніше опублікованих даних без посилання на попередню публікацію;

- повторний аналіз раніше опублікованих даних без посилання на попередню публікацію цих даних та раніше виконаного їх аналізу.

До самоплагіату не належать перевидання (стереотипні чи перероблені та/або доповнені) монографій, підручників, навчальних посібників, інших творів, що містять результати наукової, освітньої або творчої діяльності, в яких наведено інформацію про перевидання та/або посилання на перше видання. Також самоплагіатом не є обмежене використання в нових монографіях, підручниках, навчальних посібниках фрагментів раніше опублікованих робіт автора, якщо у новій роботі наведено відповідну інформацію, а обсяг дублювання узгоджений з видавцем та замовниками видання.

4.4 Система внутрішнього забезпечення якості освіти

Окрім нормативних актів на державному рівні, які ми вже обговорювали, існує система внутрішнього забезпечення якості освіти:

- заходи запобігання та виявлення академічного плагіату в наукових роботах наукових, науково-педагогічних, педагогічних, інших працівників і здобувачів вищої освіти та притягнення їх до дисциплінарної відповідальності;

- забезпечення прозорості повноважень, процедур і результатів інституційної діяльності;

- комісія з питань академічної доброчесності;

- кодекс академічної доброчесності;

- незалежний арбітраж у сфері академічної доброчесності;

- виховні години;

- декларація про академічну доброчесність (див. приклад документу для заповнення студентом);

- наказ про перевірку на плагіат учнівських робіт (Unicheck, StrikePlagiarism, > 70% унікальності)

- повторне проходження здобувачами освіти оцінювання чи не зарахування результатів самостійних, контрольних робіт, іспитів, заліків тощо.

Лекція 5

Вимоги до цитування

5.1 Посилання

Посилання – сукупність бібліографічних відомостей про цитований, розгорнутий або згаданий у тексті документа інший документ, достатній для його загального характеризування, ідентифікування й пошуку [2, с. 21; 10, с. 38]. Будь-який текстовий фрагмент обсягом від речення і більше має супроводжуватися посиланням на джерело. Теж саме стосується довільних переказів, парафразів, цитувань з інших джерел (не з першоджерела). Якщо зазначене вище займає більше одного абзацу посилання має міститися щонайменше один раз у кожному абзаці наукової роботи (хоча в цілому, таких випадків слід уникати).

Посилання

Стандарт допускає два види посилань: іменне [Селиванова 1999, с. 333] і числове [48, с. 342]. Їх вибір студент узгоджує з науковим керівником.

І іменні, і числові посилання зазвичай використовують квадратні дужки (за вітчизняним академічним стандартом), але у деяких виданнях вимагають оформлення посилань із використанням круглих дужок і іноді іншої пунктуації: (Crystal 1988, с. 172) або (Crystal, 1988: 172).

Як ви бачите у прикладах вище, в іменних посиланнях наводиться прізвище автора (без ініціалів) у транскрипції оригіналу, рік видання і сторінки. Наприклад: [Селиванова 1999, с. 342; КСКТ 1997, с. 172; Семенов 2006, с. 23; Austin 1994, с. 89; Fougeron 1990, с. 127; König 2008, с. 225]. Якщо в роботі використовуються декілька праць одного автора і одного року видання, слід використовувати літери – *a*, *b* і т.д. – поряд із зазначенням року видання (і в тексті роботи у посиланнях, і у списку використаних джерел), наприклад: [Селиванова 2008(a), с. 342].

Числові посилання на джерела маркують порядковим номером за списком використаної літератури, виділеним квадратними дужками, наприклад, «...у роботах [1-5]...». За необхідності, разом із порядковим номером за списком використаної літератури позначається і сторінка

джерела, яка цитується «...за визначенням І. Арнольд [5, с. 46]...» (тобто п'яте джерело в списку використаної літератури, сторінка 46). При посиланні на кілька джерел їх перелік відмежовується крапкою з комою – наприклад: [14, с. 13; 32, с. 45; 59, с. 141].

Слід звернути увагу на те, що посилання роблять тільки на першоджерело. Це означає, що опосередковане (вторинне) цитування не допускається. В окремих випадках при цитуванні, наприклад, праць вченого, чия наукова робота відсутня в доступних бібліотечних фондах, можна зробити і непряме (вторинне) посилання на підручник або роботу іншого автора, де ця цитата наведена, наприклад: (цит. за: [Селиванова 2006, с. 23]) або (цит. за: [29, с. 76]).

При посиланнях на розділи, підрозділи, пункти, підпункти, ілюстрації, таблиці, формули, додатки, зазначають їх номери.

При посиланнях слід писати: «...у Розділі 4...», «...див. 2.1...», «...за 3.3.4...», «...відповідно до 2.3.2.1...», «...на Рисунку 1.2...» або «...у Таблиці 3.2...», «...(див. 3.2)...», «...за формулою (3.1)...», «...у Додатку Б...».

5.2 Оформлення цитат

Під час роботи з різними джерелами (наукова та начальна література, періодичні видання) студент виписує цитати. Науковий етикет вимагає точно відтворювати цитований текст, бо найменше скорочення може спотворити зміст, викладений автором. У теоретичній частині на одній сторінці тексту можна наводити 2-3 цитати різних авторів. Загальні вимоги до цитування такі:

1. Текст цитати починається та закінчується лапками і наводиться у граматичній формі, в якій його подано у джерелі, із збереженням особливостей авторського написання; наукові терміни, запропоновані іншими авторами, не виділяються лапками (за винятком тих, що викликали загальну полеміку), у цих випадках використовується вираз «так званий».

2. Цитування має бути повним, без довільного скорочення авторського тексту і без перекручень думок автора, а пропуск слів, речень, абзаців при цитуванні авторського тексту позначається трьома крапками, які можуть ставитися на початку, всередині та в кінці цитати.

3. Кожна цитата обов'язково супроводжується посиланням на джерело.

4. При непрямому цитуванні (переказ, виклад думок інших авторів своїми словами) слід бути максимально точним щодо думок автора, коректним в оцінюванні його результатів і робити відповідні посилання на джерела.

5. Цитування повинно бути оптимальним: надмірне створює враження компліятивності, а недостатнє – знижує наукову цінність викладеного матеріалу.

Рекомендується робити посилання на останні видання авторів або публікації, з яких запозичені матеріали чи окремі результати. На більш ранні видання можна посилатися в тих випадках, коли праці, що містять необхідний матеріал, не перевидавалися.

При використанні відомостей, матеріалів з монографій, оглядових статей, інших джерел, що мають велику кількість сторінок, в посиланні слід точно вказати номери сторінок, ілюстрацій, таблиць, на які є посилання в роботі.

У разі використання в науковій роботі тексту нормативно-правового акту достатньо зазначити його назву, дату ухвалення та, за наявності, дату ухвалення останніх змін до нього або нової редакції.

Під час перекладу з іноземної мови теж повинне бути посилання.

Найбільш **типовими помилками цитування** є:

- відсутність лапок при використанні текстових фрагментів, що запозичені з інших джерел, за наявності коректного посилання на це джерело;

- посилання на інше джерело;

- неправильне оформлення посилання, що ускладнює пошук джерела.

Помилки цитування зазвичай вважають менш суттєвим порушенням академічної доброчесності. Іноді їх розглядають як різновид академічного плагіату. Іноді є підстави припускати, що помилки цитування зроблено свідомо для обґрунтування авторитетом наведених джерел ідей, думок, числових даних тощо, яких насправді немає в цих джерелах. Також, «помилки» можуть бути зумовлені намаганням приховати справжні джерела інформації. Відповідно мова йде про умисний чи неумисний плагіат, але у будь-якому випадку – це є порушенням академічної доброчесності. Дискусійним є питання

стосовно правильного цитування перекладів. Існує думка, що дослівний переклад треба оформлювати як цитату, а відсутність лапок є порушенням. Але не менш обґрунтованою є думка, що переклад завжди вносить певні зміни у розуміння тексту. Тому оформлення навіть дослівного перекладу як цитати може надавати читачам викривлену інформацію стосовно позиції автора оригінального тексту. Рішенням проблеми може бути надання вільного перекладу з посиланням на джерело. При цьому грубі помилки перекладу, які викривляють думки авторів оригіналу, все одно можуть розглядатися як самостійні порушення академічної етики. Іншими поширеними варіантами вирішення цієї проблеми є наведення оригінального тексту поряд з перекладом, або наведення у дужках мовою оригіналу окремих слів, переклад яких є неоднозначним. Ще одне дискусійне питання полягає в оцінюванні як плагіату творів, що складаються з фрагментів творів інших авторів за наявності коректних посилань. Такі праці не можна вважати плагіатом, оскільки вони не містять ключової ознаки – привласнення чужих результатів. Але у більшості випадків (за виключенням окремих видів студентських робіт) вони не відповідають встановленим вимогам чи завданням, зокрема, стосовно наукової новизни, наявності власних результатів, критичного аналізу джерел тощо. Іноді такі роботи містять ознаки інших порушень академічної доброчесності – обману, фальсифікації та/або фабрикації.

Лекція 6

Поняття перекладацької доброчесності: основні принципи

6.1 Визначення поняття «перекладацька доброчесність»

Переклад є складною інтелектуальною діяльністю, що перебуває на перетині мовознавства, культурології, комунікації та етики. Сучасний перекладач виступає не лише мовним посередником, а й відповідальним інтерпретатором змісту, намірів автора та культурних смислів оригінального тексту. Саме тому питання перекладацької доброчесності набуває особливої ваги в умовах глобалізації, академічної мобільності та розвитку цифрових технологій.

Представники будь-якої професії мають свої норми і правила поведінки. За допомогою цих норм і правил, професія затверджує своє місце в суспільстві, а суспільство, зі своєї сторони, впливає на етику професії. Професія перекладача не є винятком. З'явившись багато століть тому, вона постійно доводила свою необхідність людям. Мінялося відношення суспільства до неї, мінялися і етичні норми.

Ще у 20 р. до н.е. філософ Філон Александрійський наголошував, що перекладачі Септуагінти (Перший переклад Єврейських Писань грецькою мовою, зроблений для грекомовних юдеїв) «не могли в ній нічого ані додати, ані забрати, ані переказати, проте повинні були суворо дотримуватися форми та порядку Святого Письма». Така настанова «традиції однаковості» (*sameness*) перекладу й оригіналу цілковито панувала до другої половини ХХ ст. В. Набоков зазначав, що «перекладач має лише один обов'язок, а саме: відтворити з абсолютною точністю увесь текст, і нічого крім тексту». Отже йдеться про вірність автору і точність, що передбачає відтак «невидимість» / «непомітність» перекладача.

Ситуацію у ХХ ст. змінили ідеї постмодернізму. Згідно з ними, значення не є інгерентною властивістю тексту, його не можливо встановити чи вилучити з нього. Натомість воно з'являється в тексті щоразу під час акту його інтерпретації суб'єктом. Тому переклад завжди трансформує вихідний текст через неминуче втручання перекладача, який стає «видимим/помітним» у цільових версіях. Тому сьогодні в умовах глобалізованого світу та інтенсивної міжкультурної

комунікації ми спостерігаємо численні прояви так званої «традиції **іншості**» (*tradition of difference*), яка дедалі виразніше впливає на перекладацьку практику. Ця традиція ґрунтується на визнанні культурної, мовної та ідентичнісної відмінності як цінності, що не підлягає нівелюванню або уніфікації в процесі перекладу.

У межах «традиції іншості» переклад розглядається не як механічне пристосування тексту до норм культури-реципієнта, а як форма діалогу між культурами, у якому зберігається специфіка «чужого» тексту. Перекладач у цьому випадку свідомо відмовляється від надмірної доместикації, віддаючи перевагу стратегіям форенізації, що дозволяють зберегти культурні реалії, концепти та образи мови оригіналу.

Численні приклади «традиції іншості» простежуються в сучасних художніх, філософських, постколоніальних і соціально орієнтованих перекладах, де акцент робиться на відтворенні маргіналізованих голосів, альтернативних наративів і культурних кодів, що раніше зазнавали редукції або адаптації відповідно до домінантних культурних моделей. У цьому контексті перекладацькі трансформації набувають не лише лінгвістичного, а й етичного виміру.

З погляду перекладацької доброчесності «традиція іншості» вимагає від перекладача особливої відповідальності за інтерпретацію тексту. Збереження «іншого» не означає довільного ускладнення або екзотизації перекладу, а передбачає усвідомлений вибір трансформацій, які дозволяють читачеві зіткнутися з культурною відмінністю без спотворення авторського задуму. Таким чином, перекладацька доброчесність у межах цієї традиції проявляється у повазі до оригінального тексту, його культурного контексту та права бути «інакшим».

6.2 Етичні принципи в професії перекладача

В сучасному інформаційному суспільстві проблема перекладацької етики стає ще більш актуальною. Сучасний перекладач частіше за все працює за фахом саме у віддаленому режимі. Перекладачі, які виконують письмовий переклад, зазвичай працюють на фрілансі, а увесь робочий цикл тісно пов'язаний із

використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій: від отримання усіх необхідних матеріалів до власне перекладу, редагування, контролю якості та надсилання виконаного перекладу замовникові або перекладацькій компанії, яка виступає проміжною ланкою між замовником та перекладачем. Сучасні технології навіть уможливають віддалену роботу усного перекладача, що вже стає майже нормою. А отже при подібній дистанційності питання дотримання етичних норм та перекладацької доброчесності є надважливими.

До чинників, які актуалізують етичну тему у перекладі, традиційно зараховують: 1) суто лінгвістичні (наприклад, проблема еквівалентності у перекладі); 2) нелінгвістичні чинники філософського характеру (змістовний аспект перекладу, тобто вміння донести витлумачене (герменевтика), проблема застосування технічних засобів перекладу (машинний переклад), мультикультурність у перекладі і проблема можливості міжетнічного порозуміння, норми професійної поведінки перекладача, тощо).

Словник тлумачить поняття «етика» як систему цінностей, що керує й допомагає визначити «правильність чи хибність» наших учинків. Етика перекладу, відтак, безпосередньо стосується того, що вважають морально правильною поведінкою особи, яка виконує завдання відтворення (перестворення) тексту іншою мовою. Попри те, що будь-яка концепція перекладу передбачає певне уявлення про дотримання перекладачем етичних норм, упродовж історії перекладацької думки слово «етика» не згадували, оскільки певна етична позиція перекладача вважалася зазвичай як дещо саме по собі зрозуміле. Оскільки переклад розуміють як завдання, під час виконання якого перекладач намагається відтворити оригінал якомога точніше, то етичною поведінкою вважається його вірність оригіналу та його автору.

Дійсно, переклад – це процес перетворення тексту з однієї мови на іншу, але це не завжди так просто й буквально, як здається. Для певних завдань, безумовно, потрібен дослівний переклад. Це тексти, що вимагають повної точності, як-от технічна документація.

Проте не всі проєкти належать до такого типу. Перекладацька діяльність, навпаки, доволі часто вимагає творчого підходу з боку перекладача. Перекладач виступає сполучною ланкою між двома культурами. Те, що працює в одному контексті, може бути

недоречним в іншому. Отже, перекладач має зорієнтуватися, як використовувати різні мовні засоби, щоб передати одне й те саме значення, – тут потрібен саме творчий підхід. Щоб досягти найкращого результату під час перекладу, слід з'єднати багато точок, тобто перекладач працює і з мовою, і з навичками письма, і з культурним контекстом. До того ж бажано вміти читати між рядків. Перекладачі повинні вміти заглиблюватися в текст, над яким працюють, і враховувати всі можливі нюанси, перш ніж адаптувати текст для нової аудиторії.

Таким чином, професія перекладача – це не тільки передача сенсу з однієї мови на іншу, а й важлива місія з підтримки комунікації між культурами, бізнесами і людьми. У своїй роботі перекладачі стикаються з численними етичними дилемами, які вимагають високої відповідальності та професіоналізму. Етичні принципи відіграють ключову роль у підтримці якості перекладу, довіри клієнтів та поваги до оригінальних та цільових культур.

Окреслемо основні етичні принципи перекладача.

1. Конфіденційність.

Одним з найважливіших етичних принципів, якого дотримується кожен професійний перекладач, є дотримання конфіденційності. Перекладачі часто працюють з конфіденційною інформацією, такою як особисті дані, ділова кореспонденція, фінансові звіти, судові документи тощо. Перекладач зобов'язаний зберігати таємницю отриманої інформації і не передавати її третім особам без згоди клієнта. Дотримання конфіденційності допомагає зміцнити довіру між перекладачем і клієнтом, що особливо важливо при роботі з юридичними та комерційними документами, а порушення конфіденційності, у свою чергу, може спричинити юридичні наслідки для перекладача та його клієнта, особливо якщо це стосується делікатної або секретної інформації.

2. Точність і правильність оригіналу.

Перекладач є транслятором і текст для нього є недоторканим. Перекладач не має права за своїм бажанням змінювати текст при перекладі, скорочувати його або розширювати. Зменшення або збільшення тексту не повинно мати місце, якщо замовник не просить адаптації тексту. Перекладач повинен передавати зміст оригінального тексту максимально точно і зберігати його стиль і наміри автора. Це особливо важливо у випадку художніх, юридичних, медичних та

технічних текстів. Втручання або тлумачення, які спотворюють початкове значення, неприпустимі, оскільки це може призвести до непорозумінь або навіть юридичних проблем. Так, зокрема помилка перекладу юридичного тексту може призвести до неправильного тлумачення договору чи документа, що може мати серйозні наслідки. Неправильний переклад медичних висновків або інструкцій щодо лікування може вплинути на здоров'я пацієнта. А стосовно художнього перекладу, важливим є зберегти не тільки сенс, а й стилістичні та культурні особливості тексту.

3. Неупередженість і нейтралітет.

Перекладач зобов'язаний залишатися неупередженим, не дозволяючи особистим переконанням, упередженості чи думкам впливати на якість перекладу. Це особливо важливо при роботі з релігійними, політичними чи культурно чутливими текстами. Перекладач повинен поважати і залишатися нейтральним щодо ідей, навіть якщо вони суперечать його особистим поглядам. Важливо точно передати значення тексту, не вносячи в нього корективи чи інтерпретацій відповідно до особистих релігійних чи політичних поглядів.

При усному перекладі важливим є дотримання етики усного спілкування. Перекладач не повинен порушувати особистий простір клієнта або висловлювати свою думку у процесі перекладу.

4. Професійна компетентність.

Етичний перекладач повинен постійно підвищувати свою кваліфікацію та стежити за розвитком у своїй професійній галузі. Знання мови – це не кінцева точка, а основа, на якій будується професійне зростання. Сучасні технології, нові методики перекладу, зміна термінології – все це вимагає постійної самоосвіти. Постійне навчання допомагає покращувати якість перекладу, так як перекладач завжди знаходиться в курсі останніх змін в мові і термінології. Компетентний перекладач, який знає свою область, забезпечує високий рівень сервісу і надійність. При письмовому перекладі перекладач зобов'язаний дотримуватися правил його оформлення.

Перекладач зобов'язаний усвідомлювати межі своєї компетенції і відмовлятися від роботи, якщо вона виходить за межі його знань і навичок. Професійна етика вимагає чесного ставлення до замовника, тому краще рекомендувати іншого фахівця, ніж ризикувати якістю перекладу.

5. Дотримання термінів: дедлайни й пунктуальність.

Перекладач зобов'язаний дотримуватися узгоджених термінів виконання роботи і не порушувати зобов'язання перед клієнтом. Якщо виникають обставини, які можуть вплинути на виконання завдання вчасно, перекладач повинен відразу повідомити про це клієнта і запропонувати можливі рішення. Чесність і прозорість в спілкуванні з замовником – важлива частина етичних норм в перекладі. Це важливо, адже порушення термінів може негативно вплинути на плани клієнта, особливо якщо переклад потрібен для юридичних або ділових цілей. Постійне недотримання термінів може призвести до втрати клієнтів і погіршення репутації перекладача.

Якщо мова йде про усний переклад, з'явитися до місця усного перекладу слід за 10-15 хвилин до початку (на відповідальних заходах з синхронним перекладом за 20-30 хвилин для перевірки справної роботи обладнання). Йти по закінченню перекладного заходу слід тільки тоді, коли попередньо сповістивши відповідального за захід з боку замовника.

6. Уникнення конфліктів інтересів.

Перекладачі повинні уникати ситуацій, які можуть створити конфлікт інтересів, наприклад, коли перекладач має особисту вигоду або упередженість щодо клієнта чи предмета перекладу. Важливо зберігати професійну дистанцію і працювати виключно в інтересах замовника. Якщо перекладач працює для компанії, з якою він пов'язаний через конкурентну компанію, це може спричинити конфлікт інтересів. У такій ситуації перекладачеві слід повідомити про це клієнта і, можливо, відмовитися від роботи, якщо це суперечить його професійній етиці.

Етичні принципи в професії перекладача відіграють ключову роль у підтримці високого рівня професіоналізму, довіри клієнтів та якості перекладів. Дотримання конфіденційності, точності, нейтралітету та відповідальності за свою роботу є основними принципами, які роблять перекладача справжнім професіоналом. Етика – це не тільки моральний компас, але й важливий інструмент для успішної та довгострокової кар'єри в галузі перекладу.

Коли клієнт дає вам текст для перекладу, він розраховує на дотримання вами усіх вище перелічених норм, розраховує на вашу компетентність, об'єктивність та надійність, адже не знаючи мови, він повністю покладається на вас і на віру сприймає встановлену

перекладачем еквівалентність перекладу оригіналу, оскільки не може сам перевірити якість.

У той же час ми мо можемо згадати різні приклади, коли неякісно зроблений переклад потім майорить у публічних місцях і викликає, як мінімум, усмішку, а іноді і скандал чи презирливе ставлення до власника бізнесу, видавництва, влади тощо. До таких прикладів можна віднести:

- у авторитетній клініці Запоріжжя на кабінеті лікаря було написано *doctor's cabinet* (шафка) замість *office / surgery / examination room*;

- в українських містах іноді влада ігнорує правило транскрипції назв зупинок під час їхнього відтворення англійською, перекладаючи їх;

- іншою вартою уваги етичною проблемою є публікування художніх перекладів, здійснених не з мови оригіналу, а, наприклад, з російської, що призводить до подвійних маніпуляцій з текстом і, як слідство, до його неминучого спотворення [15, с. 480].

Окремою проблемою, вартою уваги сьогодні, є етичний бік машинних перекладачів, зокрема штучного інтелекту. Адже при машинному перекладі невідомий виконавець перекладу, тому питання «Хто відповідає за додержання етичних правил у перекладі?» залишається без відповіді. Поряд із цим, завантаження тексту (часто конфіденційного характеру) користувачем у хмару для його перекладу, фактично є актом небажаної, але неминучої передачі контенту третій стороні.

Отже сьогодні перекладачі повинні усвідомити, що одного лише нашого бажання робити «правильні речі» вочевидь замало; потрібно здійснювати просвітницьку діяльність, брати активну участь у пропагуванні важливості перекладацького фаху в суспільстві (яке нерідко зневажливо ставиться до перекладачів, не визнаючи тієї фундаментальної ролі, що вони відіграють у світі). Така мета передбачає навчання користувачів передусім етиці, а потім складностям перекладу. Коли переклад і перекладач стають «видимими» й «помітними» (що неминуче), освітні установи, комерційний сектор, урядові структури дедалі частіше змушені визнавати той факт, що переклад – це не лише просте відтворення ідей та інформації, а й активна участь перекладачів з високими етичними стандартами у розвитку культури й цивілізації.

Лекція 7

Способи перекладу та перекладацькі трансформації в аспекті перекладацької доброчесності

7.1 Основні поняття перекладознавства

Перекладацька доброчесність передбачає сумлінне, відповідальне й професійне ставлення до перекладу, дотримання норм авторського права, точність відтворення змісту, уникнення свідомих спотворень тексту та неправомірних запозичень. У цьому контексті способи перекладу та перекладацькі трансформації слід розглядати не лише як технічні прийоми, а як інструменти, використання яких має відповідати етичним стандартам перекладацької діяльності.

У перекладознавстві **спосіб перекладу** розуміють як загальний прийом або стратегію відтворення одиниць тексту оригіналу засобами мови перекладу. Спосіб перекладу визначає характер відповідності між вихідним і цільовим текстом.

Окрім стандартних способів перекладу, використовують і **перекладацькі трансформації** – цілеспрямовані зміни формальних або семантичних елементів оригіналу, зумовлені розбіжностями між мовами та культурами, з метою досягнення адекватності перекладу. Трансформації є неминучими, оскільки жодні дві мови не мають повної структурної та семантичної відповідності. З погляду перекладацької доброчесності важливо підкреслити, що трансформації не є довільними: вони мають бути обґрунтованими, функціонально доцільними та спрямованими на збереження смислу, а не на його спотворення.

Розрізняють дослівний (буквальний) переклад та вільний переклад. **Дослівний переклад** полягає у максимально точному відтворенні структури та лексики оригіналу. Цей спосіб можливий тоді, коли граматичні та семантичні структури двох мов збігаються або є близькими. Перевагою дослівного перекладу є висока формальна точність, що особливо важливо в наукових, технічних та юридичних текстах. Водночас зловживання буквальністю може призводити до стилістичної неприродності або семантичної неадекватності. З позицій перекладацької доброчесності дослівний переклад є виправданим

лише тоді, коли він не порушує норм мови перекладу та не спотворює змісту.

Вільний переклад. Вільний переклад передбачає значну свободу перекладача у виборі мовних засобів, інколи з відходом від формальної структури оригіналу. Основна увага зосереджується на передачі загального змісту та прагматичного ефекту. Такий спосіб часто використовується в художньому перекладі, публіцистиці, рекламних текстах. Однак з погляду доброчесності вільний переклад потребує особливої відповідальності, оскільки межа між творчою адаптацією та довільним перекрученням змісту є досить тонкою.

Також актуальною проблемою перекладознавства та перекладацької практики є диференціація понять еквівалентність та адекватність перекладу. **Еквівалентність** передбачає максимальну змістову схожість між оригіналом і перекладом (дослівна або структурна відповідність), тоді як **адекватність** – це функціональна відповідність, яка забезпечує правильне сприйняття тексту аудиторією, іноді жертвуючи структурою оригіналу задля передачі сенсу. Еквівалентний переклад орієнтується на збереження змістової рівноцінності між оригіналом і перекладом, тоді як адекватний переклад враховує не лише зміст, а й функцію, стиль, жанр і комунікативну ситуацію. У сучасному перекладознавстві саме адекватний переклад вважається еталоном професійної діяльності. Він найповніше відповідає принципам перекладацької доброчесності, оскільки забезпечує баланс між точністю й природністю.

7.2 Способи перекладу та перекладацькі трансформації

При перекладі перекладач рідко може обійтися лише стандартними способами перекладу. Здебільшого переклад тексту будь-якого стилю чи жанру потребує вмілого застосування відповідних перекладацьких трансформацій. Хоч перекладацькі трансформації і класифікують на лексичні (лексико-семантичні), граматичні та стилістичні, найчастіше перекладач має справу з комплексом перекладацьких проблем, які водночас стосуються різних рівнів мови. Наприклад, граматики може залежати від лексики (граматичне значення словосполучення певної синтаксичної моделі може змінюватися в залежності від слів, що вжиті у словосполученні),

а лексика залежить від граматичних моментів (зокрема, зміна типової сполучуваності слів може призводити до нового лексико-семантичного варіанта слова). Так само лексика і граматики тісно пов'язані з жанрово-стилістичними проблемами, оскільки до стилістичних характеристик тексту відносяться і частотність вживання певних слів, і застосування певних граматичних форм та структур [5].

Способи перекладу:

- переклад словниковим відповідником (для одноквівалентних одиниць);
- пошук словникового відповідника (для багатоквівалентних одиниць);
- транскодування (транскрибування, транслітерація, змішане транскодування, адаптивне транскодування) – спосіб перекладу, коли звукова та / або графічна форма слова вихідної мови передається засобами абетки мови перекладу;
- калькування (дослівний переклад) – прийом перекладу складних слів та словосполучень, коли відповідниками структурних елементів обирається перший за порядком відповідник у словнику;
- описовий переклад (застосовують здебільшого для безквівалентних одиниць).

Лексичні (лексико-семантичні) трансформації:

- контекстуальна заміна;
- смисловий розвиток (модуляція значення);
- антонімічний переклад;
- конкретизація;
- генералізація;
- додавання слова;
- вилучення слова.

Семантичні трансформації пов'язані з передачею значення в умовах культурних і концептуальних розбіжностей. Саме семантичні трансформації найтісніше пов'язані з перекладацькою доброчесністю, адже вони вимагають глибокого розуміння тексту й відповідальності за інтерпретацію смислу. З погляду доброчесності перекладач має уникати необґрунтованих лексичних заміни, які змінюють смислові акценти або вводять читача в оману. Особливо обережним треба бути із застосуванням таких трансформацій, як додавання та вилучення

слова – перекладач не є автором тексту, отже подібні зміни мають бути дійсно обґрунтованими.

Граматичні трансформації:

- заміна частини мови;
- зміна порядку слів;
- зміна синтаксичних конструкцій;
- поділ речення;
- об'єднання речень.

Граматичні трансформації зумовлені різницею в граматичній будові мов. Так, наприклад, англійська мова є аналітичною, а українська – синтетичною [9, с. 4], а отже робота з ними передбачає щонайменше зміни пов'язані з порядком слів у реченні та зміною засобів зв'язку між компонентами речень. До того ж не забуваємо про існування певних граматичних конструкцій в одній мові і їх відсутність у іншій, що однозначне веде до пошуку перекладачем рішень, що змінюють граматичну структуру тексту оригіналу.

Етичний аспект граматичних трансформацій полягає в тому, що вони мають слугувати зрозумілості та логічності тексту, а не спрощенню або спотворенню авторської думки.

Стилістичні трансформації

Перекладаючи НТ тексти, слід пам'ятати про їх загальні стилістичні характеристики, що вирізняють їх від текстів інших стилів, а також про існування різних жанрів в межах самоно НТ стилю, що також може зумовлювати певні трансформації при перекладі. Неврахування зазначених розбіжностей в перекладі призводить до стилістичних перекладацьких помилок, що, хоч і вважаються менш серйозними вадами, ніж смислові помилки, знижують якість перекладу.

Отже, **стилістичні трансформації** – це зміни у вираженні мовного матеріалу при перекладі, спрямовані на збереження або адаптацію стилю оригіналу для цільової аудиторії, стилю чи жанру. В наукових текстах вони забезпечують точність передавання термінів і понять; академічну нейтральність; логічну і структурну зрозумілість.

До стилістичних трансформацій можна віднести:

- нейтралізація стилю – усунення надмірної емоційності, експресії або риторичних фігур, щоб текст відповідав жанровим нормам цільової мови (*наприклад*: художньо-забарвлене «це

неймовірне досягнення» можна трансформувати на науково-нейтральне *this is a significant achievement*);

- підсилення стилю – додавання стилістичних засобів, властивих цільовому тексту, для передачі риторичної або академічної виразності (наприклад, «дослідження показує» можна перекласти, як *the study clearly demonstrates*, щоб надати більш формальний але досить переконливий стиль);

- реалізація стилістичних засобів іншою мовою – заміна риторичних або експресивних засобів оригіналу на аналогічні у цільовій мові (наприклад: метафора чи ідіома адаптується під норму цільової мови);

- поділ або об'єднання стилістичних елементів – дроблення довгих фраз, переструктурування для кращої читабельності чи академічності, без зміни змісту (наприклад, одне складне речення оригіналу змінюється на два прості речення в перекладі для стилістичної ясності);

- відтворення жанрових особливостей – адаптація тексту під специфіку жанру або відповідно до стилістичних вимог цільової мови, які можуть бути відмінними від вимог у мові оригіналу (зокрема, в українській мові нехарактерним є використання займенника першої особи однини в наукових текстах (на відміну від англійської, де це досить розповсюджено), тому речення з займенником «І» рекомендується замінювати на неозначено-особові чи безособові конструкції, або на займенник першої особи множини «ми»).

7.3 Роль перекладацьких трансформацій у забезпеченні доброчесності та проблеми її порушення

Способи перекладу та перекладацькі трансформації є невід'ємними складниками перекладацької діяльності. Їх застосування зумовлене мовними, культурними та комунікативними чинниками. Водночас саме через призму перекладацької доброчесності ці інструменти набувають етичного виміру.

Доброчесний переклад – це результат балансу між точністю та творчістю, між формальною відповідністю й функціональною адекватністю. Формування перекладацької доброчесності є важливим завданням професійної підготовки перекладачів і передумовою якісної

міжкультурної комунікації. Правильно застосовані перекладацькі трансформації є не загрозою, а навпаки – засобом забезпечення перекладацької доброчесності. Вони дозволяють уникнути буквального перекручення змісту; уможливають адаптацію тексту до норм мови перекладу; зберігають функціональний і стилістичний ефект оригіналу.

Таким чином, доброчесність перекладача проявляється не у відмові від трансформацій, а в їх свідомому, обґрунтованому та професійному використанні. У контексті використання трансформацій доброчесність означає, що перекладач не має права свідомо змінювати ідеологічний, науковий або художній зміст тексту відповідно до власних переконань чи зовнішніх вимог

Найпоширенішими проявами недоброчесності в перекладі є:

- надмірна вільність перекладу без обґрунтування;
- скорочення або додавання інформації без позначення цього факту;
- використання машинного перекладу без редагування та посилання;
- плагіат перекладних текстів.

Особливої актуальності ці проблеми набувають в академічному середовищі, де переклад часто використовується як форма навчальної або наукової діяльності.

Перелік джерел посилань

1. Академічна доброчесність // Національний репозитарій академічних текстів: сайт. URL : <https://nrat.ukrintei.ua/category/akademichna-dobrochesnist/>
2. Академічне письмо : метод. вказівки до самостійної роботи з навчальної дисципліни «Основи наукового дослідження, академічне письмо та академічна доброчесність» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 035 Філологія спеціалізації 035.055 Романські мови та літератури (переклад включно), перша – французька / уклад. Т. В. Телецька, М. Д. Марінашвілі. Одеса : Олді+, 2023. 28 с.
3. Академічне письмо : навч. посібник / уклад. : Ревуцька С. К., Зінченко В. М. Кривий Ріг, 2019. 130 с.
4. Закон України про освіту // Верховна Рада України : сайт. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
5. Карабан В. І. Переклад англійської науково-технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга, 2004. 576 с.
6. Колоїз Ж. В. Основи академічного письма : практикум. Кривий Ріг : ФОП Маринченко С. В., 2019. 178 с.
7. Конституція України // Верховна Рада України : сайт. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
8. Курс лекцій з дисципліни «Мова науково-технічної комунікації» для студентів II курсу спеціальності 035 «Філологія (германські мови та літератури (переклад включно))» всіх форм навчання. Ч. 1 / укл.: А. Б. Підгорна. Запоріжжя, 2019. 46 с.
9. Курс лекцій з дисципліни «Мова науково-технічної комунікації» для студентів II курсу спеціальності 035 «Філологія (германські мови та літератури (переклад включно))» всіх форм навчання. Частина 2 / укл.: А. Б. Підгорна. Запоріжжя : Національний університет «Запорізька політехніка», 2021. 58 с.
10. Мартинюк О. М. Академічне письмо (конспект лекцій): навч.-метод. видання. Луцьк : Вежа, 2021. 48 с.
11. Методичні вказівки до виконання кваліфікаційних робіт студентами магістратури за освітньою програмою «Германські мови та літератури (переклад включно)» / укл.: А. Б. Підгорна,

А. М. Приходько. Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2023. 52 с.

12. Національний репозитарій академічних текстів: сайт. URL : <https://nrat.ukrintei.ua/>

13. Основи академічного письма : конспект лекцій для студентів усіх спеціальностей / уклад. : М. Г. Маковій, О. М. Жовнір, І. Ю. Рєпіна, Л. Ф. Плотникова. Київ-Тернопіль : КНУБА-Ф-ОП Шпак В.Б., 2023. 61 с.

14. Положення про Національний репозитарій академічних текстів від 19.07.2017 // Верховна рада України: сайт. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/541-2017-%D0%BF#Text>.

15. Скубашевська О. С. Етика перекладу в інформаційному суспільстві // Філософські науки. Вип. 48. С. 477-483. URL : https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/14494/Skubashevsk_a.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

16. Шліхта Н., Шліхта І. Основи академічного письма : методичні рекомендації та програма курсу. К., 2016. 61 с.

17. Bailey S. Academic writing : A practical guide for students. NY : Routledge Falmer, 2003. 200 p.

18. Gould J. R., Wayne A. L. Opportunities in technical writing careers. [Revised edition]. McGraw-Hill, 2008. 152 p.

19. International Center for Academic Integrity : official website. URL : <https://academicintegrity.org/>

20. Kirkman J. Good style. Writing for science and technology. [2 edition]. Routledge, 2005. 139 p.